

УДК 069.012(477.63)

Вірченко (Тележняк) Катерина Олексіївна
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
Дніпропетровський національний історичний музей
імені Дмитра Яворницького
(Дніпро, Україна)
telezhnyak.katya@gmail.com

Kateryna O. Virchenko (Telezhniak)
Candidate of Historical Science (PhD)
Senior Research Fellow,
Dmytro Iavornytskyi National Historical Museum of Dnipropetrovsk
(Dnipro, Ukraine)

**“ЖУРНАЛ ТОВАРИСТВА «ДАМБИСТ»” ТА КАТЕРИНОСЛАВСЬКА МОЛОДЬ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДНІМ)**

**JOURNAL OF THE ‘DAMBIST’ ASSOCIATION AND KATERYNOSLAV YOUTH
OF THE EARLY 20TH CENTURY (BASED ON THE NHMD MATERIALS)**

Анотація

Зібрання Дніпропетровського національного історичного музею імені Дмитра Яворницького – скарбниця історії і культури минувшини. Завдяки збереженню унікальної писемної пам’ятки “Журналу Товариства «Дамбист»” (катеринославської молодіжної організації) було висвітлено цікавий сегмент історії повсякденності Катеринославщини на початку ХХ ст. Представлене писемне джерело вперше вводиться у науковий обіг.

Ключові слова: повсякденність, мікроісторія, Катеринослав, молодь, писемне джерело, музей, музейна колекція.

Abstract

The collection of Dmytro Iavornytskyi National Historical Museum of Dnipropetrovsk is a treasury of history and culture. Thanks to the preservation of the unique written memo in the ‘Dambist’ magazine, an interesting story from the daily life of Katerynoslav youth in the early 20th century. This written source is presented and introduced into scientific circulation for the first time.

Key words: everyday life, microhistory, Katerynoslav, youth, written source, museum, museum collection.

Історія повсякденності у сучасній історіографії – це один із успішних напрямів антропологічно орієнтованої історії, своєрідна “олюдненість” історії¹. В цьому контексті набувають актуальності музеї зі своїми безцінними колекціями. Музейні предмети як джерело інформації, “свідки” історії і культури минувшини красномовно розповідають про звичайних людей минулого.

Метою цієї публікації є ознайомлення з цікавою писемною пам’яткою початку ХХ ст., яка зберігається у фондах Дніпропетровського національного історичного музею імені Дмитра Яворницького під назвою “Журнал Товариства «Дамбист»”². Назва товариства походила від слова “дамба”. Опрацювання цієї пам’ятки дасть можливість відобразити “дух часу”, який поєднує весь спектр проявів історичної доби, а також репрезентує катеринославську молодь, що ідентифікувала себе як “дамбистів”.

Введення до наукового обігу цього джерела сприятиме подальшій активізації досліджень у царині спадкоємності культурних традицій, історії повсякденності, гендерної історії, регіональної історії, мікроісторії тощо.

За матеріалами діловодства Дніпропетровського національного історичного музею імені Дмитра Яворницького “Журнал Товариства «Дамбист»” надійшов до музейного зібрання від колекціонера Михайла Яковича Карасьова (м. Дніпропетровськ, ж/м Тополь–2, буд. 3, корп. 4, кв. 8) акт № 4486 від 17.07.1981. У 2012 р. цей журнал був вперше репрезентований на музейній виставці “Парк імені Т. Г. Шевченка: від давнини до сьогодення”³. Але ґрунтового археографічного дослідження тоді зроблено не було. Журнал має вигляд фоліанту (252 с.) у картонній палітурці, яка покрита колєнкором коричневого кольору. Хронологічний діапазон записів у “Журналі Товариства «Дамбист»” від 06.06.1906 до 27.08.1908. У журналі зафіксовано 262 протоколи. Журнал містить додатково вклеєні 54 аркуша паперу з правками-додатками до протоколів, чеки, прибуткові ордери, квитанції та розписки⁴. 15 із них просто вкладаєні до журналу. Також до “Журналу Товариства «Дамбист»” вклеєні

1 Коляструк О. А. Історія повсякденності в сучасній українській історіографії // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: збірник статей. – Київ, 2012. – Випуск 17. – С. 5–9; Удод О. А. Історія повсякденності: проблеми методології та джерелознавства // Історія в школах України. – Київ, 2005. – № 4. – С. 40–45.

2 Дніпропетровський національний історичний музей імені Дмитра Яворницького (далі – ДНІМ). – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”. – Арх–35 890. – 252 с.

3 Скішов В. В. Історія парку ім. Т. Г. Шевченка мовою музейних експонатів // Музейний предмет: атрибуція, систематизація, евристичні можливості: збірник наукових праць з проблем музеєзнавства та краєзнавства, присвячений Міжнародному дню музеїв – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2015. – Випуск 12. – С. 149–152.

4 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”. – С. 2, 4–10, 30–31, 66, 78, 110, 145, 161, 163, 164, 166, 168–171, 174,

90 квитків на трамвай⁵ на суму 3 крб 76 коп., одну марку⁶, два векселі⁷ та три групові світлини 1906–1907 рр., на яких зображені члени товариства.

“Журнал Товариства «Дамбіст»” написано від руки російською мовою, лише перші 10 сторінок – машинний текст. Записи до журналу виконані трьома різними почерками – їх зробили три секретарі товариства. Окремі рукописні аркуші (правки-додатки до протоколів, заяви, розписки від інших членів товариства) написані різними почерками. Дамбісти намагалися вести журнал в офіційно-діловому стилі (протоколи, заяви, розписки). Утім, таке наслідування офіційно-ділового стилю, певно, є показово жаргівливим. Нарочита офіційність стилю постійно перегукується з веселими та гумористичними висловами авторів журналу.

Початок ХХ ст. – це час суспільно-політичних, соціально-економічних зрушень, які відобразилися й на побутовому рівні⁸. Особливості життя у місті з його елементами благоустрою (водогін, освітлення, телефонна мережа, озеленення тощо) наклали відбиток й на царину дозвілля⁹. У цей час на теренах Катеринославщини виникла молодіжна організація Товариство “Дамбіст”. Ця неофіційна спілка була створена та діяла на засадах добровільності та рівноправності. Молодіжне об’єднання не було офіційно зареєстровано та нікому не підпорядковувалося. Навколо товариства об’єдналася катеринославська молодь, яка бажала цікаво проводити дозвілля. Молодь збиралася на “штаб-квартирі”. Це були помешкання друзів-дамбістів. Засідання відбувалися щоразу в новій оселі. Найчастіше друзі зустрічалися у квартирі одного з секретарів товариства В. Смирнова. Але, попри свою неофіційність, члени товариства створили власний щоденник, в якому ретельно фіксували свої дії, складаючи протоколи, довідки, звіти тощо. Думка про створення Товариства “Дамбіст” виникла у травні 1906 р. під впливом вражень, отриманих внаслідок подорожі до Старокодацького порогу¹⁰. Увечері 27.05.1906 компанія молодих катеринославців прибула до селища Чапель, щоб переночувати в орендованому будинку. Дівчата облаштувалися в одній з кімнат “з метою збагнути усі принадності обіймів Морфея”¹¹. Хлопці вирішили “мирно провести час” за пляшкою “vino alcogoli refrecalissimi 40”¹². Вранці молодь подалася до Дніпрових порогів. Кермувати човном визвався І. Гамзагурди, переконавши усіх присутніх у своїй вправності та досвідченості. Спочатку все було добре, але біля кам’яної дамби стався прикрий інцидент: бурхливий потік води підхопив човен, підкидаючи його у вихорі. Проте учасники подорожі не розгубилися, і усі разом вхопилися за рослини, які росли біля дамби. Це дало змогу втримати човен та пристати до берега. Обміркувавши ситуацію, друзі вирішили повернутися, але не могли впоратися з течією. Мандрівники, порадившись, перетягнули човен через дамбу. Автор оповіді про цю подію, В. Смирнов, з іронією зазначив, що “ніхто ще не здійснював такої сухопутної мандрівки на човні...”¹³.

На початку ХХ ст. на Катеринославщині були популярні екскурсії містом та його околицями, особливо до Дніпрових порогів. Ще одним привабливим місцем відпочинку був Потьомкінський сад¹⁴. У саду і в Потьомкінському палаці відбувалися міські урочистості, виставки, концерти¹⁵. Потьомкінський сад став місцем зібрань дамбістів. З кінця ХІХ ст. на березі Дніпра біля Потьомкінського саду був організований яхт-клуб, з пристані якого друзі вирушали на орендованому човні у свої захопливі мандрівки. Іноді, коли група була нечисленною, молодь гуляла у Потьомкінському саду, насолоджуючись його красою¹⁶.

За словами учасників пригод, “искать каких-либо серьезных целей в обществе «Дамбист» было бы грубой и непростительной ошибкой, хотя, конечно, найдутся люди, для которых получение удовольствия является существенной и необходимой целью в жизни, а, следовательно, и делом серьезным”¹⁷. Девізом товариства був вислів: “Все для одного – один для всех”¹⁸. Тобто, метою Товариства «Дамбіст» була винятково організація розважальних прогулянок визначними місцями Катеринославщини, до кожної з яких ретельно готувалися.

Завдяки ретельному веденню документації касиром дамбістів, у журналі добре відображені фінансові надходження

176, 178, 184, 188, 192, 194.

5 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”. – С. 64, 67, 78, 93, 94, 114, 116, 158, 174, 178, 193.

6 Там само. – С. 112.

7 Там само. – С. 151, 170.

8 *Портнова Т.* Міське середовище і модернізація: Катеринослав середини ХІХ – початку ХХ ст. – Дніпропетровськ: Інновація, 2008. – 104 с.; *Портнова Т.* Вихідці з села у великому промисловому місті: на матеріалах Катеринославщини кінця ХІХ – початку ХХ ст. – Серія он-лайн публікацій Центру міської історії Центрально-Східної Європи. – Львів, вересень 2010. – Серія № 8. – 19 с.; *Шляхов О. Б.* Україна в умовах модернізації та загострення соціального конфлікту (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – Дніпро: ЛІРА, 2016. – 400 с.

9 *Бушин В. С.* Дозвілля мешканців повітового міста Павлограда на початку ХХ століття // Історія і культура Придніпров’я. Невідомі та маловідомі сторінки: науковий щорічник. – Дніпропетровськ: НГУ, 2011. – Випуск 8. – С. 84–92; *Матюценко Н. С.* Отдых и развлечения как показатель качества жизни современного человека // Вестник СГУТиКД. – 2010. – № 3 (13). – С. 11–19.

10 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”. – С. 12–15.

11 Там само. – С. 13.

12 Там само. – С. 14.

13 Там само. – С. 15.

14 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Лист П. С. Уварової до Д. І. Яворницького від 24.02.1911 р. – Арх–20 682.

15 *Скшов В. В.* Історія парку ім. Т. Г. Шевченка мовою музейних експонатів // Музейний предмет: атрибуція, систематизація, евристичні можливості: збірник наукових праць з проблем музеєзнавства та краєзнавства, присвячений Міжнародному дню музеїв. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2015. – Випуск 12. – С. 149–152; *Кавун М. Э.* Сады и парки в истории Екатеринослава-Днепрпетровска. – Книга І: Парк им. Т. Г. Шевченко. – Днепропетровск: Герда, 2009. – 144 с.

16 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”. – С. 59–60.

17 Там само. – С. 12–13.

18 Там само. – С. 3.

катеринославських мандрівників¹⁹. Вони склалися із членських добровільних внесків та системи штрафів. Згідно зі статутом товариства, кожен учасник прогулянки підпорядковувався правилам товариства, відповідно до яких молоді люди сплачували одноразовий внесок у розмірі 10 коп. Напередодні подорожі, згідно зі складеним кошторисом, витрати на мандрівку розподіляли серед її учасників: не менше 50 коп. з кожного. Завдяки системі штрафів у 1906 р. було зібрано 6 крб 69 коп.²⁰, у 1907 р. – 5 крб 93 коп.²¹.

Загалом члени Товариства “Дамбіст” у 1906–1908 рр. здійснили 12 подорожей. Вже згадана мандрівка до Старокодацького порогу, що відбулася 28–29.05.1906 (у якій взяли участь 8 осіб), стала поштовхом до створення товариства. Наступна подорож відбулася 28–29.07.1906. У журналі товариства зазначено, що у ній взяли участь 10 осіб та було витрачено 10 крб 60 коп. Третя подорож відбулася 05.08.1906 до острова Старуха по річці Самарі (7 осіб, 2 крб 63 коп.). Протягом 1907 р. члени товариства здійснили 5 мандрівок та екскурсій: 15.04.1907 – до околиць Потьомкінського саду (3 особи, 38 коп.); 19.04.1907 – до Богомолівського (Монастирського) острова (3 особи, 2 крб 23 коп.); 10–12.08.1907 – до Старокодацького порогу (10 осіб, 18 крб 24 коп.); 26.08.1907 – до Богомолівського (Монастирського) острова з лівого берега Дніпра (4 особи, 83 коп.); 28–31.08.1907 – до Ненаситицького порогу (10 осіб, 40 крб 33 коп.). У 1908 р. відбулися 4 мандрівки: 01.06.1908 – до Воронцовського острова (13 осіб, 34 крб 29 коп.); 08.06.1908 – до острова Старуха по річці Самарі (4 особи, 4 крб 34 коп.), 5–6.07.1908 – до острова Старуха (6 осіб, 5 крб 67 коп.); 29–31.07.1908 – пішохідна екскурсія до Старокодацького порогу (5 осіб, 12 крб 57 коп.)²².

У журналі товариства зазначено, що прогулянка 10–12.08.1907 до Старокодацького порогу стала найбільш витратною (18 крб 24 коп.)²³. Орендований в яхт-клубі при Потьомкінському саду човен “Марс” був розрахований на 9 осіб. Оскільки учасників прогулянки було 10, вони схитрували – взяли на борт 10-го мандрівника у кінці Потьомкінського саду. Перед відплиттям з’ясувалося, що у одного з учасників походу, В. Зантковського, було опухле ліве око та великий синець на щоці. Той пояснив, що уночі став учасником “...грандіозного дебошу зі стріляниною і мордобоем”, за участі городского та околоточного наглядача, який й “засаксонів” хлопцеві по обличчю. Втім, це не зашкодило В. Зантковському (який заявив, що “це” у нього “хронічне”) на ранок взяти участь у поході²⁴. До селища Чапель пізно увечері мандрівники дісталися без пригод. Троє хлопців з компанії вирушили до вже знайомих їм після минулорічної подорожі жителів села, щоб переночувати у них. І хоча вільного місця у хаті не було, їм вдалося знайти притулок у дворі, та й то після того, як розбили одне вікно багром. З хати винесли у двір стіл й зголодніла компанія сіла за скромну вечерю. При цьому В. Зантковський та О. Зинов’єв-Слученко налягали на випивку. Після вечері пішли на берег із гітарою та мандоліною. В. Зантковський, який був під тиском “восьми атмосфер”, посварився з якимось селянином, проте у результаті хлопці дійшли згоди, заявивши, що “усі ми – брати”²⁵. Оскільки тих, хто ночував у дворі, було багато і вони ледве розмістилися, В. Смирнов примостився на лежанці на жіночій половині, але дівчата його звідти “викинули”.

Наступного дня о 7 годині ранку друзі вже були “на ногах” і дівчата почали готувати “жратву”²⁶. В. Зантковського знайшли під вишнею у чужому дворі. О 9:10 мандрівники виїхали на Дніпрові пороги. Поки усі милувалися красвидами, двоє хлопців захопили човен та рушили униз протокою. Купатися на порогах, окрім В. Зантковського, П. Фрейдрік та В. Смирнова, ніхто не захотів. Того ж дня до складу товариства було “балотовано” нових членів. За висловом автора оповіді, усі учасники подорожі вели себе гідно та мужньо, крім, Тамари Сурмилло яка, на думку В. Смирнова, виявила малодушність кількарізавими зляканими вигуками²⁷.

О 12:10 подорожувальники виїхали з дамби, перетягнувши волоком човен. На кермі сидів В. Смирнов, на веслах – П. Фрейдрік та П. Воробйов. Цього разу вдалося проїхати повз камені без пригод. Дорогою робили зупинки, під час яких дівчата купалися. В цей час, завдяки зменшенню пасажиромсткості, човен став більш легкий та маневрений. Хлопцям це було у пригоді. Вони намагалися якомога збільшити швидкість руху човна. О другій половині дня подорожувальники причалили до острова Старухи та відрядили кількох парубків за хлібом й молоком, а у таборі почали готувати обід. Ячня і каша, приготовані Ганною Решетниченко та Настею Фрейдрік, вийшли “понад прекрасні”²⁸.

З острова Старухи виїхали пізніше, ніж планували, бо В. Зантковський та К. Удалєєва забрали човен без дозволу, і поїхали кататися. Після повернення закоханих компанія залишила острів. У човні було вже одинадцять “живих істот”: десятеро людей й одна кішка, яку записали до журналу як “живий інвентар” товариства. Опікуном кішки була призначена Тамара Сурмилло. Зворотна дорога була менш цікава на події. Їхали вздовж Воронцовського острова. По прибуттю у місто друзі сіли на трамвай та роз’їхалися по домівках. Як зауважив автор нарису В. Смирнов: “Якщо не враховувати незадоволення окремих мандрівників прогулянкою ... більшість залишилися задоволені. Жаль, що не дорахувалися кількох речей: у Насті й Ганни зникли рушники, у Володимира (Смирнова – прим. авт.) – тарілки та срібний портсигар. Ну, да це пусте!”²⁹.

Періодичні розважальні мандри для дамбістів були бажаними, захопливими пригодами, які давали змогу поринути

19 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”. – С. 64, 67, 78, 94, 110, 112, 114–116, 151, 160–161, 165, 169, 171, 175, 179, 193, 195.

20 Там само. – С. 31, 38, 42, 43, 45, 50.

21 Там само. – С. 67, 91, 156.

22 Там само. – С. 26–27, 175, 239.

23 Там само. – С. 79–80, 89–90.

24 Там само. – С. 82.

25 Там само. – С. 84.

26 Там само. – С. 84.

27 Там само. – С. 84.

28 Там само. – С. 86.

29 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”. – С. 87.

у світ природної краси Катеринославщини. І, незважаючи на певні негаразди, молодь отримувала нові враження та емоції.

Оселі дамбістів у Катеринославі знаходилися майже поруч³⁰. Більшість із них жили неподалік сучасної лінії маршруту трамвая № 5, який існував з 1906 р.: Пушкінський проспект та прилеглі вулиці (Коротка, Філософська, Польова, Садова, Управська, Козача), район сучасного Оперного театру (вулиці Петербурзька та Петроградська), а також у напрямку до парку імені Тараса Шевченка (вулиці Олександрівська та Новодворянська), де всі й проводили вільний час³¹. До складу Товариства “Дамбіст” протягом його існування (1906–1908) входили від 5 до 26 осіб (І. Я. Гамзагурди, В. І. Смирнов, Д. Е. Журавський, В. І. Липинський, О. М. Кривцов, А. М. Кривцова, О. Я. Лубяна (Борщова), П. Г. Воробійов, В. Е. Страздин, Є. Г. Воробійова, П. П. Панасенко, П. Ф. Фрейдрик, А. Ф. Фрейдрик, В. Д. Зантковський, Г. Д. Решетниченко-Кирошка, Т. М. Сурмилло, О. Т. Зинов’єв-Слученко, К. І. Удалєєва, Г. О. Григоренко, Л. М. Тучанський, Б. М. Неандер, К. Л. Д’яконов, М. Ф. Єрмилов, І. В. Тваровський, Т. Б. Іоффе, К. С. Мешко)³². На момент припинення існування товариства у 1908 р. до його складу входило 17 осіб.

Завдяки ретельно укладеним протоколам та кошторисам дамбістів можна отримати уявлення про гастрономічні уподобання катеринославської молоді. Із записів відомо, що продукти харчування та побутові речі вони купували у місті, ймовірно, у крамницях та на базарі Озерка³³. Напередодні запланованої подорожі дамбісти за складеними списками купували продукти (молоко, хліб, сало, цукор, флакон ромової есенції, гірчицю, яйця, сіль, перець, лавровий лист, чай, помідори, редис, зелень, сир, м’ясо, шинку, баранину, пшоно) або готові страви (копчені сосиски, фарширований перець, баклажанну ікру, шпроти, скумбрію в олії). Під час подорожей молодь частувалася різноманітними смаколикми (хлібцями до чаю, цукерками, підсоленим насінням, фруктами – грушами, виноградом, яблуками), а також вживала алкогольні напої (горілку і вино). Отже, молоді катеринославці не були гурманами, а їхні смакові уподобання були подібні до сучасних³⁴.

Певно, готуючись до мандрівок й укладаючи кошториси, члени товариства орієнтувалися не лише на вартість продуктів, а покладалися тільки на власні гастрономічні смаки та побутові звички. Наведений список продуктів дає змогу нашвидкуруч створити досить непогане меню для пікніка. Утім, це свідчить, що молодь витратила на своє дозвілля не останні заощадження. Наявність у раціоні дамбістів смаколиків та напоїв свідчить про те, що їхньою метою під час мандрівок було не лише гамування голоду, але й отримання задоволення від прогулянки. Молодь таким чином у свій вільний час, насолоджувалася красою природи, ласувала смачною їжею, спілкувалася з друзями та отримувала приємні враження від подорожей.

Цікавим є й те, що створення Товариства “Дамбіст” відбулося у часи проголошення “жовтневих свобод”³⁵ (свободи совісті, слова, зібрань, спілок) й недоторканності особистості. Хвиля піднесення та розширення свобод віддзеркалилися в усіх сферах життя тогочасного суспільства, зокрема у побуті. Проте поступове обмеження урядом свобод спричинило погіршення суспільно-політичної ситуації у країні. Долю товариства визначив його неофіційний статус. З одного боку, неофіційність та беззвітність товариства перед органами місцевої влади надавала йому свободу дій (дамбісти не збиралися офіційно реєструвати товариство, бо створили його жартома)³⁶. З іншого боку, на регулярні несанкціоновані збори молоді на “штаб-квартирі” звернули увагу правоохоронці і члени товариства опинилися під “пильним оком” катеринославської жандармерії. У приміщенні “Правління товариства” під час обшуку були вилучені журнал і вся кореспонденція. Від 17.11.1907 журнал перевіряв начальник Катеринославського жандармського губернського поліцейського управління, проте 25.04.1908 вилучені документи були повернені секретареві правління товариства В. Смирнову³⁷.

Гортаючи сторінки журналу, можна дізнатися про випадки дружніх взаємин між деякими дівчатами та юнаками-дамбістами, які завершувалися весіллями³⁸. Однак, поступово дружню атмосферу затьмарила низка конфліктів на ґрунті суперництва та боротьби за лідерство. Протягом 1908 р. сварки та з’ясування стосунків стали звичним явищем, що й спричинило зникнення Товариства “Дамбіст”³⁹.

Не менш важливим чинником припинення діяльності Товариства “Дамбіст” було погіршення економічної ситуації в країні. У свої звітах за 1908 р. мандрівники зазначили, що “вартість подорожі значно перевищувала вартість таких же прогулянок у минулі роки, завдяки загальній дорожнечі харчів навіть першої необхідності”⁴⁰. Якщо раніше молоді люди, збираючись на прогулянку, купували продукти відповідно до своїх смакових вподобань й не відмовляли собі ні в чому, тепер вони були змушені зважати на зростання цін та намагалися заощаджувати. Поступово члени товариства перейшли на піші прогулянки, робили менші грошові внески. 29.07.1908 відбулася остання подорож і харчі були закуплені на кошти товариства, які залишалися у касі. 01.10.1908 Товариство “Дамбіст” припинило своє існування⁴¹.

Отже, “Журнал Товариства “Дамбіст” є цікавим джерелом історії повсякденності Катеринославщини початку ХХ ст. Зі сторінок журналу ми дізнаємося про тогочасне дозвілля городян, яке молодь проводила, мандруючи околицями

30 Память истории: г. Екатеринослав (Днепропетровск) по литературе и воспоминаниям. – Днепропетровск: РВА “Дніпро-VAL”, 2001. – 366 с.; *Старостин В.* Улицы Днепра: [4 прогулки по Днепру]. – Харьков: Фолио, 2018. – 311 с.

31 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”. – С. 237.

32 Там само. – С. 237, 240–241.

33 *Лазебник В. І.* Озерка наша. – Днепропетровск: Арт-Прес, 2001. – 400 с.; *Лазебник В.* Населення міста Катеринослава (1776–1917 рр.) // Дніпропетровськ: минуле і сучасне. – Дніпропетровськ, 2001. – С. 403–412.

34 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”... – С. 7, 14, 26–27, 35–36, 65–66, 79–80, 86, 89–90.

35 *Бойко О. Д.* Історія України: посібник. – 2-ге видання, доповнене. – Київ: Видавничий центр “Академія”, 2003. – С. 290–298.

36 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”... – С. 12–15.

37 Там само. – С. 152.

38 Там само. – С. 35–36, 38.

39 ДНІМ. – Відділ рукописів. – Журнал общества “Дамбист”. – С. 174, 176–177, 190–191.

40 Там само. – С. 174.

41 Там само. – С. 174, 180–184.

Катеринославщини. Проте, така форма відпочинку як піші екскурсії, пікніки та прогулянки на човнах не була унікальною ані на Катеринославщині, ані в інших регіонах Російської імперії. Ймовірно, товариство утворилося через прагнення групи молодих катеринославців виділитися, стати винятковими. Саме тому вони ідентифікували себе як дамбісти – особлива спільнота Катеринославщини. Важливими чинниками, що об'єднували учасників пригод, були майже однаковий соціально-економічний рівень, компактна географія їхнього розселення у місті та наявність вільного часу. Все це дозволяло весело відпочити. Під час підготовки до подорожей мандрівники керувалися, перш за все, особистими вподобаннями, забезпечивши таким чином собі комфортне дозвілля. А якість відпочинку є індикатором якості життя для людини, а для суспільства – показником розвитку економіки. Винятковість цього випадку полягає у тому, що катеринославській молоді вистачило кмітливості задокументувати власні пригоди.

Заплановано подальше дослідження зібрання Дніпропетровського національного історичного музею імені Дмитра Яворницького, яке надасть можливість більш детально висвітлити цікаві події і явища історії повсякденності Катеринославщини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Бойко О. Д. Історія України: посібник. – 2-ге видання, доповнене. – Київ: Видавничий центр “Академія”, 2003. – С. 294–298.
- Бушин В. С. Дозвілля мешканців повітового міста Павлограда на початку ХХ століття // Історія і культура Придніпров'я. Невідомі та маловідомі сторінки: науковий щорічник. – Дніпропетровськ: НГУ, 2011. – Випуск 8. – С. 84–92.
- Єкшиов В. В. Історія парку ім. Т. Г. Шевченка мовою музейних експонатів // Музейний предмет: атрибуція, систематизація, евристичні можливості: збірник наукових праць з проблем музеєзнавства та краєзнавства, присвячений Міжнародному дню музеїв. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2015. – Випуск 12. – С. 149–152.
- Журнал общества “Дамбист” // Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького. – Відділ рукописів. – Арх–35 890. – 252 арк.
- Кавун М. Э. Сады и парки в истории Екатеринослава-Днепрпетровска. – Книга I: Парк им. Т. Г. Шевченко. – Днепрпетровск: Gerda, 2009. – 144 с.
- Колястрок О. А. Історія повсякденності в сучасній українській історіографії // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: збірник статей. – Київ, 2012. – Випуск 17. – С. 5–9.
- Лазебник В. І. Озерка наша. – Дніпропетровськ: Арт-Прес, 2001. – 400 с.
- Лазебник В. Населення міста Катеринослава (1776–1917 рр.) // Дніпропетровськ: минуле і сучасне. – Дніпропетровськ, 2001. – С. 403–412.
- Лист П. С. Уварової до Д. І. Яворницького від 24.02.1911 р. // Дніпропетровський національний історичний музей імені Дмитра Яворницького. – Відділ рукописів. – Арх–20 682.
- Матющенко Н. С. Отдых и развлечение как показатель качества жизни современного человека // Вестник СГУТиКД. – 2010. – № 3 (13). – С. 11–19.
- Память истории: г. Екатеринослав (Днепрпетровск) по литературе и воспоминаниям. – Дніпропетровськ: РВА “Дніпро-VAL”, 2001. – 366 с.
- Портнова Т. Миське середовище і модернізація: Катеринослав середини ХІХ – початку ХХ ст. – Дніпропетровськ: Інновація, 2008. – 104 с.
- Портнова Т. Вихідці з села у великому промисловому місті: на матеріалах Катеринославщини кінця ХІХ – початку ХХ ст. – Серія он-лайн публікацій Центру міської історії Центрально-Східної Європи. – Львів, вересень 2010. – Серія № 8. – 19 с.
- Старостин В. Улицы Днепра: [4 прогулки по Днепру]. – Харьков: Фолио, 2018. – 311 с.
- Удод О. А. Історія повсякденності: проблеми методології та джерелознавства // Історія в школах України. – Київ, 2005. – № 4. – С. 40–45.
- Шляхов О. Б. Україна в умовах модернізації та загострення соціального конфлікту (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – Дніпро: ЛІРА, 2016. – 400 с.

REFERENCES

- Boyko O. D. 2003. Istoriya Ukrainy: posibnyk. 2-he vyd., dopov. Kyiv: Akademiya, pp. 294–298.
- Bushyn V. S. 2011. Dozvillia meshkantsiv povitovoho mesta Pavlohrada na pochatku 20 stolittia. *Istoriya i kultura Prydniprovia. Nevidomi ta malovidomi storinky: Naukovyi shchorichnyk*, vol. 8. Dnipropetrovsk: NHU, pp. 84–92.
- Yekshov V. V. 2015. Istoriya parku im. T. H. Shevchenka movoyu muzeinykh eksponativ. *Muzeyniy predmet: atrybutsiya, systematyzatsiya, evrystychni mozhlyvosti. Zbirnyk naukovykh prats z problem muzeyeznavstva ta krayeznavstva, prysviachenyi Mizhnarodnomu dniu muzeiv*, vol. 12. Dnipropetrovsk: ART-PRES, pp. 149–152.
- Zhurnal obschestva ‘Dambist’. *Dnipropetrovskiy natsionalnyi istorychniy muzei im. D. I. Yavornytskoho* (dali – DNIM). Viddil rukopysiv (dali – V. R.). Arkh–35 890.
- Kavun M. E. 2009. Sady i parki v istorii Ekaterinoslava-Dnepropetrovska, vol. 1. Park im. T. G. Shevchenko. Dnepropetrovsk: Gerda.
- Koliastruk O. A. 2012. Istoriya povsiakdennosti v suchasniy ukrainskiy istoriohrafii. *Ukraina 20 st.: kultura, ideolohiya, polityka: Zb. st.*, vol. 17. Kyiv, pp. 5–9.
- Lazebnyk V. I. 2001. Ozerka nasha. Dnipropetrovsk: Art-Pres.
- Lazebnyk V. 2001. Naseleennia mista Katerynoslava (1776–1917 rr.). *Dnipropetrovsk: mynule i suchasne*. Dnipropetrovsk, pp. 403–412.

Lyst P. S. Uvarovoi do D. I. Yavornytskoho vid 24.02.1911 r. *DNIM. V. R. Arkh*—20 682.

Matuschenko N. S. 2010. Otdykh i razvlechenie kak pokazatel kachestva zhizni sovremennogo cheloveka. *Vestnik SGUTiKD*, vol. 3 (13), pp. 11–19.

Pamiat istorii: g. Ekaterinoslav (Dnepropetrovsk) po literature i vospominaniyam. 2001. Dnepropetrovsk: Dnipro-VAL.

Portnova T. 2008. Miske seredovyshche i modernizatsiya: Katerynoslav seredyny 19 – pochatku 20 st. Dnepropetrovsk: Innovatsiya.

Portnova T. 2010. Vykhidtsi z sela u velykomu promyslovomu misti: na materialakh Katerynoslavshchyny kintsia 19 – pochatku 20 st. *Seriya on-lain publikatsii Tsentru miskoi istorii Tsentralno-Skhidnoi Yevropy*. Seriya 8. Lviv, veresen 2010.

Starostin V. 2018. Ulitsy Dnepra: [4 progulki po Dnepru]. Kharkov: Folio.

Udod O. A. 2005. Istoriya povsiakdennosti: problemy metodolohii ta dzhereloznavstva. *Istoriya v shkolakh Ukrainy*, vol. 4. Kyiv, pp. 40–45.

Shliakhov O. B. 2016. Ukraina v umovakh modernizatsii ta zahostrennia sotsialnoho konfliktu (kinets 19 – pochatok 20 st.). Dnipro: LIRA.